04/02/2021

Η χρήση της Εικόνας στην Κατήχηση

/ Ορθόδοξες Προβολές

Είναι γενικά αποδεκτό ότι ο αιώνας μας είναι ο αιώνας των εικόνων και των κινουμένων παραστάσεων. Στο σύγχρονο κόσμο ο άνθρωπος, από παιδί, αναπτύσσεται και καλλιεργείται με την αρχή της εποπτείας, λόγω της καθοριστικής επιρροής των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Παρόλα αυτά οι εικόνες περνούν από μπροστά μας και μένουμε παθητικοί δέκτες. Απουσιάζει από μέσα μας η ενεργητική κριτική , η αισθητική αντίληψη και η εικαστική παιδεία. Θα ήταν ευχής έργο ο άνθρωπος , αφού έχει μπροστά του πλήθος εικόνων, να μπορεί ελεύθερα να επιλέξει το ωραίο από το άσχημο.

Οι αγιογραφίες υπερτερούν έναντι των κινουμένων εικόνων, διότι η αγιογραφία, αν και στατική, γίνεται οικεία, έχει διάρκεια , κατανοείται ευκολότερα, χωρίς βιασύνη , μιλά με το δικό της τρόπο και δημιουργεί στις ψυχές των πιστών έντονα συναισθήματα και ιδιάζουσες ψυχολογικές εμπειρίες.

Ο Todd Citlin, καθηγητής της Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϊ των Η.Π.Α επεσήμανε ότι “οι άνθρωποι σκέπτονται περισσότερο με εικόνες , παρά με

τη λογική”.

Η κατήχηση δεν επιτρέπεται να εξαντλείται στο μονόλογο ή έστω στο λεκτικό διάλογο. Σε μια εποχή όπου ο καθένας υφίσταται το βομβαρδισμό τού νου με εικόνες, φαίνεται καθαρά η ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε εποπτικότερα την Ορθόδοξη παράδοση. Η Ορθόδοξη λειτουργική τέχνη προσφέρεται όχι μόνο για να διανθίσει τη θεωρία με την πράξη της ζωής της Εκκλησίας , αλλά και να καλλιεργήσει στους νέους μια κριτική στάση απέναντι στις ποικίλες εικόνες που γεμίζουν τη ζωή μας. Η χρήση των εικόνων στη διδακτική πράξη είναι σήμερα απαραίτητη όσο ποτέ άλλοτε.

Η εικονογράφηση υπη&rho%;ετεί πολλούς στόχους και γι΄αυτό είναι ανάγκη να αξ&ioa;οποιηθεί κατά τη διδασκαλία. Οι Άγιοι Γρηγόριος Νύσσης και Ιωάννης Δαμασκηνός αναφέρουν ότι μέσα στις εικόνες μπορεί να δει κανείς όλες εκείνες τις λεπτομέρειες που θα έβρισκε σε γραπτές , εύγλωττες διηγήσεις.

Η αξιοποίηση της ορθόδοξης Εικόνας σημαίνει αντιμετώπισή της ως “καινής ” θεολογικής γλώσσας και άρα , ως πηγής θεολογικής γνώσης και όχι ως απλής οπτικής αφήγησης του περιεχομένου ενός θρησκευτικού γεγονότος ή προσώπου. Σημαίνει, επίσης, αντιμετώπισή της ως εικαστικής γλώσσας με συγκεκριμένους κανόνες και κώδικες, η γνώση και αποκωδικοποίηση των οποίων είναι σε θέση να μας αποκαλύψει “ορθοδόξου πλουτισμόν θεολογίας”. Διότι, πράγματι , η ιδιότυπη και ιδιόλεκτη αυτή γλώσσα καλύπτει ολόκληρο το φάσμα της θεολογικής θεματικής, από την κτισιολογία, Τριαδολογία και τη Χριστολογία μέχρι την Εκκλησιολογία και την Εσχατολογία , την αγιολογία και τη συγκριτική θεολογία, αντλώντας το περιεχόμενό της από τον Ευαγγελικό λόγο, τη θεία λατρεία, τα Συναξάρια των αγίων και τα πατερικά κείμενα, αλλά, ενίοτε, και από την προφορική παράδοση και τα Απόκρυφα Ευαγγέλια.

Η εικόνα, αν αξιοποιηθεί ορθά από τους εκπαιδευτικούς, μπορεί να αποβεί μια δεύτερη “γλώσσα” , μια “εικαστική διατύπωση της θεολογικής θεματικής”, που θα μεταδίδει στους πιστούς με άλλο τρόπο πιο εκφραστικό και πιο άμεσο , τα μηνύματα ζωής και αλήθειας.

Η εικόνα μεταγλωττίζει το κείμενο εικαστικά , το ερμηνεύει περαιτέρω και επεκτείνει το νόημά του σε νέες διαστάσεις. Κείμενο και εικόνα αλληλοσυμπληρώνονται και περιχωρούνται. Ταυτόχρονα χρειάζεται προσοχή μήπως η χρήση της εικόνας γίνει κατάχρηση και από λειτουργία λόγου μετατραπεί σε λειτουργία εικόνας. Θα πρέπει να είναι λειτουργία εικόνας και λόγου. Η επιτυχία του μαθήματος δεν εξαρτάται από τη χρήση της εικόνας , αλλά από τη σωστή χρήση της.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι κατανόηση μιας ορθόδοξης εικόνας δεν σημαίνει επιφανειακή περιγραφή – πληροφόρηση για το εικονιζόμενο πρόσωπο ή γεγονός , ούτε νοητική σύλληψη του περιεχομένου της , αλλά “κεκρυμμένων κατάληψις ” και, κατά το δυνατόν, βίωση του νοήματός της. Η ανάγνωση των εικόνων δεν στοχεύει μόνο σε μια θεολογική γνωσιολογία , αλλά και σε μια εμπειρική θεογνωσία. Εάν η διδασκαλία δεν είναι συνέχεια της λατρείας μα ένας, αυτόνομος λόγος, τότε έχασε την αγιαστική της δύναμη και καταδικάζεται διότι δεν εξαγγέλλει το λόγο του Θεού και δεν μαρτυρεί περί του Χριστού και της Αναστάσεώς Του, αλλά “μεριμνά και τυρβάζει περί πολλά “, παρά την επιτακτική ανάγκη ότι “ενός εστί χρεία”.

Ο τρόπος που θα προσλάβει ο ακροατής τις αναγκαίες παραστάσεις είναι άμεσος και εποπτικός , θα του κινήσει το ενδιαφέρον , θα του ερεθίσει την περιέργεια , θα του προκαλέσει εντύπωση ή ακόμα και απορίες, δίνοντάς του παράλληλα μια απάντηση και μια γνώση πειστική και κατανοητή.

Η εμπειρική προσέγγιση των θρησκευτικών θεμάτων, η κατάλληλη εκμετάλλευση της προσωπικής, βιωματικής, εμπειρίας του θα κάνει τη διδασκαλία ελκυστική . Όταν λειτουργήσει αυθόρμητα το μαθησιακό του ενδιαφέρον , απομακρύνεται η ανία του. Η ανία η οποία, όχι σπάνια , υπάρχει στην ατμόσφαιρα της αίθουσας. Η βίωση αξίζει να ενισχύεται με στοχασμό και κριτική.

Χρήση εποπτικού υλικού από διάφορα είδη βυζαντινής εικονογραφίας: ψηφιδωτά, τοιχογραφίες, μικρογραφίες χειρογράφων και φορητές εικόνες παλαιών και νεότερων αγιογράφων καθώς και έργα ζωγράφων με θρησκευτικό περιεχόμενο είναι εύκολο να μαζευτεί και να χρησιμοποιηθεί.

Πέραν των εικόνων, όλο το υλικό στοιχείο της λατρείας (κολυμβήθρα , μυροδοχείο , δισκοπότηρα, άμφια στέφανα αρραβώνες, σταυρός , βασιλικός , νερό, λάδι , πρόσφορο, κρασί) αποτελούν εποπτικά μέσα για κατανόηση της λατρείας. Η Εκκλησία με πολλή παιδαγωγική σύνεση και με ιερή καλαισθησία όρισε, δια μέσου των αιώνων, τη λειτουργική τάξη και διακόσμησε τη θεία λατρεία ,έτσι ώστε οι

πιστοί να διδάσκονται τα γεγονότα της πίστεώς και διδασκόμενοι να κατανύσσονται, να μυσταγωγούνται και να γίνονται κοινωνοί θείων καταστάσεων και μέτοχοι ζωής αιωνίου. Αυτό το εκκλησιαστικό φρόνημα πρέπει να διδαχθούν οι νέοι μας.

Ας μη λησμονούμε ότι για το νέο, η καλύτερη μαρτυρία της γνώσης και της αλήθειας που καλείται να ενστερνισθεί και να αφομοιώσει είναι η έμπρακτη , προσωπική και βιωματική έκφρασή της στο πρόσωπο του δασκάλου – κατηχητή του. Το καλύτερο μέσο και η πιο γόνιμη εποπτεία που μπορεί να υπάρξει είναι η μέσα σε κλίμα αγάπης, συνεργασίας και συνέπειας παρέμβαση του εκπαιδευτικού, όχι μόνο στη σκέψη και στη λογική του μαθητή , αλλά και στη βούληση και το συναίσθημα , δηλαδή σε όλο το εύρος της συνείδησής του και μάλιστα με τρόπο που θα πείθει , θα παροτρύνει και θα ενισχύει στην πορεία της ολοκλήρωσης και της ανακαίνισης. Στηριγμένοι στην Ορθόδοξη Εκκλησιαστική Παράδοση, εξοπλισμένοι με τη Θεόπνευστη Αγιογραφική Διδασκαλία, χρησιμοποιώντας σύγχρονες διδακτικές μεθόδους και φωτισμένοι από τη Χάρη του Θεού ας πλησιάσουμε το πρότυπο του μεγάλου Διδασκάλου και ας αποτελέσουμε ζωντανό παράδειγμα των δυνατοτήτων και των αρετών, που μπορεί να προσπελάσει χαρισματικά ο αγωνιζόμενος εκκλησιολογικά άνθρωπος, σε καιρούς πολλαπλά αντίξοους.

Δέσποινα Ιωάννου –Βασιλείου
Πρεσβυτέρα , Εκπαιδευτικός

Το κείμενο δημοσιεύθηκε στην επίσημη ιστοσελίδα της Εκκλησίας της Κύπρου στις 4 Φεβρουαρίου 2021